

TARJÁN TAMÁS

JAPARA - GOLYÓCSKÁK

Az egervári Nyílt Fórumról

Tarján Tamás
vitavezető

Mára már kis színháztörténeti fejezet, de csupán viszonylag szűk szakmai kör tud róla: 1985-ben a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház elhatározta, hogy évenként rendezendő speciális tanácskozás keretében karolja föl az új, a fiatal magyar dráma mindig meglehetősen hányatott ügyét. A fiatal egerszegi teátrum akkori spiritus rectora, Ruszt József volt az egyik ötletgazda. Ő többek között arról is nevezetes, hogy tántoríthatatlan híve az ún. *beavató színház* eszméjének. Ebbe a gondolatkörbe szépen illeszkedett a Nyílt Fórum tervezett vitasorozata és kísérleti műhelye. Böhm György dramaturg a közvetlen gyakorlat nyelvére fordította le az elképzelést, s a rá jellemző fáradhatatlansággal látott neki a szervezésnek. A hazai dramaturgi kar öröklői - élen Radnóti Zsuzsával, Bereczky Erzsébettel és másokkal - egyenrangú részesei voltak a Fórum megvalósításának. (Zárójelben: érdemes lenne eltűnődni azon, hogy a harminc-negyven esztendővel ezelőtt kilencven százalékban „férfiszakmának” számító dramaturgi mesterségből miért és miként lett mára - talán hetvenöt százalékban is - női hivatás? Dobák Livia, Faragó Zuzsa, Lőkös Ildikó, Radnai Annamária nélkül napjainkban már elképzelhetetlen tető alá hozni akár az egervári-egerszegi rendezvényt, akár annak „rokonát”, a budapesti Nyílt Műhelyt, akár egy-egy komolyabb drámapályázatot. A névsort folytathatnánk is Fekete Valival és más tehetséges hölgyekkel. Persze Duró Győző, Fodor Géza, Soltószky Tibor, Upor László és társaik megmentik az erősebb nem becsületét e téren.) Ruszt már régen nincs Zalaegerszegen, s bár „alapító atyaként” egyszer fölbukkant, a Nyílt Fórum egészét az „új hadakra” hagyta. Böhm alkalmyszerűen dolgozik a Hevesi Sándor Színháznak - s vajon melyiknek nem dolgozik az országban? Hiszen alighanem ő a jelen legtöbbet foglalkoztatott, rendezőként is kipróbált dramaturgja -, a Fórumot azonban változatlanul szívügyének érzi, aktív részese az előkészítésnek és a disputáknak is.

Merő Béla rendező személyében pedig olyan „mindenes” művésze és egyben organizátora van a kora-téli, három-négy napos vitának és atelier-munkának, aki eddig még minden gondot elsimított, minden problémára választ talált. E névsor korántsem pusztán tisztelgés (sőt: a felsorolás távolról sem volt teljes. A kritikusokról: a Nánay István, Csáki Judit vezette bírálókról, a határon túli magyar ítéseket képviselő Gerold Lászlóról, Dusza Istvánról és kollégáikról még szó sem esett). Ténykérdés az is, hogy Halasi Imre zalaegerszegi igazgató mindig nagyvonalú „angolos” házigazda (nincs hazai kulturális tisztségviselő, színházi diplomata, aki rövidebb köszöntő és összefoglaló beszédek tartana, mint Imre).

A Tisztelt Olvasó remélhetőleg e sorokból is kiérezte azt a családias meleget, amelyet egy évtized óta mindnyájan a barátság, az értelmes együttműködés zálogaként örzünk, dédelgetünk Egervár kastélyának vaskos - és egyébként elég hűvös - falai között. A november utolsó, december első napjaiban rendezett Fórum amolyan „nagy találka” - a szakmai megbeszéléseken, a fölpörgetett próbafolyamatokon túl drámaírók, dramaturgok, rendezők, színészek, kritikusok, érdeklődők randevúja. A folyosókon, a társalgóban (néha pohár mellett) legalább annyi minden történik, mint a tanácskozás hosszú asztalánál.

A Nyílt Fórum egyértelműen a fiatal magyar dráma ápolására jött létre. Ez a jelző természetesen sok fejlődést okoz a szervezőknek és a résztvevőknek is. A fiatal mint minősítés „a vádlottak padjára” került az ún. fiatal irodalomról (az 1965, 1970 táján föltűnt írónemzedékekről) folytatott korabeli vitákban. Való igaz, a szónak önmagában - művészeti vonatkozásban - csekély a jelentése, szerény a tartalma, kiváltképp akkor, ha elfogadjuk azt a (főleg Szilágyi Ákos dolgozataiban hangsúlyozott) nézetet, hogy a történelem nem nemzedékekben, vagyis nem „öregekben” és „fiatalokban” gondolkodik, a kort és célkitűzéseit a pályakezdő drámaírók szemzőgéből kívánja megközelíteni, szemügyre venni. 1985 körül tiszta volt a képlet: Békés Pállal, Nagy Andrással és másokkal a „tűzvonalban” ígéretes színműíró generáció indult. Ez a társaság örömmel vette, szorgalmazta művei megtárgyalását.

Novák Eszter rendező és Magyar Fruzsina dramaturg
(1994.)

Mára - ne feledjük: 1995-ben már a tizenegyedik tanácskozásig jutottunk! - ők lettek az első „nyíltfórumos” nemzedék. Szinte valamennyien még manapság is innen *vannak* a negyvenen. Több mint féltucat bemutatóval a hátuk mögött ők már kevésbé aspirálhatnak a Fórum „főszerepeire” (noha Nagy András egyik új darabja legutóbb is kis híján terítékre került).

Az első öt-hét esztendőben aranszabály volt, hogy a tanácskozásra kiszemelt négy-öt-hat mű valamelyikét a következő évadban a zalaegerszegi színház műsora tűzi. Ez az eltökélés emelte a disputa komolyságát és méltóságát, a szerzőket meg erősebben érdekeltté tette a konzultációban (mert hisz' nem mindenki kedveli, ha egy dramaturg és egy kritikus is a nyilvánosság előtt szedi ízekre dialógusait). A (fiatal) drámaírók minisztériumi ösztöndíj-rendszere, egy-egy társulathoz való kötődése, valamint a (kamara- és stúdió-) színházak figyelmének élénkítése ugyan levette Egerszeg válláról a „kötelező” bemutató terhét, ezt a jó szokást azonban „örzshelyünkön” is érdemes lenne őrizni. A XI. Nyílt Fórum azt a köztes megoldást választotta, hogy az 1994-ben megbeszélte, majd az 1995-96-os szezonnyitó premierjeként, Merő Béla által, Nagyváradon színre vitt Anna-bál című előadást vendégül látták a Hevesi Sándor Színházban. Másnap lehetőség nyílt arra, hogy az egy évvel korábbi szakmai vita, illetve a bemutató mintegy egymásra vetüljön, a most már érettebb vélekedések fogalmazódjanak a színpadi megvalósulás tükrében.

A pályakezdő szerzők köre nagyjából 1985 s 1990 között bővült, bővülgetett, ám mégis inkább csak egy szűkebb gárdát ölelt föl. A közelmúltban az előkészítő bizottság azon vette észre magát, hogy vagy középkorú fiatalokkal számol, vagy teljesen ismeretlen - többé-kevésbé fiatal szerzők műveivel.

Ezeket a dilemmákat - melyek a magyar drámairodalom és színházművészet általános dilemmái is - ezúttal nem részletezve csupán annyit rögzítünk: kik voltak - darabjaikkal, és általában személyesen is - a Nyílt Fórum '95 meghívottjai.

Szembeszökő a „benső fölény”: a színházi, szakmai indíttatás. Nem annyira írók igyekeztek most a színház felé, hanem színházi emberek adták fejüket (jobbára nem először) drámaírásra. Kiss Csaba *Animus és Anima* című, Csáth Géza nyomdokain haladó, bevallottan jungiánus drámája győri bemutatóra vár, s ott is a már rendezői (meghökkenítő) sikerekkel büszkélkedő Kiss fogja színre vinni. Némi vita után ennek a készülő munkának egy részletét hozta el Egerszegre is. (Eddig íratlan szabály volt, hogy a Hevesi Sándor Színház művészei vállalják azokat a rendezőpróbákat - ötöt-hat - amelyek révén a fölkért rendezők vezetésével, igen rövid idő alatt jutnak egy-egy mű vagy műrészlet műhelybemutatójáig: a puding próbájáig. Kiss Csaba egy hetek óta próbált saját produkció saját, győri színészeit vetette be. Szép eredménnyel, elvileg mégis vitatható módon.) Gyöngyössi Katalin, Danyi Judit és Gyabronka József közreműködésével idegremegető, finoman intellektuális, a naturalizmustól sem idegenkedő játékot láttunk: a tudathasadás, a személyiség-kezdés drámáját. (Az írásunk címében említett Japara-golyócskák, ezek az illatos pipereszerék is ebben a szövegben gurulnak a hősnő tenyerébe, a drogista udvarló fontoskodó megjegyzése kíséretében: „... de Zsápárának kell ejteni...”)

Gyakorló színházi ember, Kolozsvár dramaturgja és irodalmi titkára a költő Visky András is, akinek *Vércseh* című hangjátékából kerekedett az 1968-as csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos egyfelvonásos, erősen a vércse - vércseh szójátékra, valamint érzékeny jellemzésre építve. Kövesdy István személyében Erdélyből érkezett rendező vezette „premierig” a mű egyes részleteit. Míg Kiss Csaba a (relatív) teljesítményt, készséget áhította, Kövesdy épp a megméretésre, a próbára, a vitathatóságra tette a hangsúlyt. Kiss Csabáéknak köszönhetjük az egységesebb élményt, Kövesdynek - és egerszegi színészeinek - a termékenyebb munkát.

Egressy Zoltán már kötetet is publikált színházi újságíró - de ennek kevés szerepe lehetett *Reviczky* című kor- és személyiségidéző darabjának megírásában. (E mű keletkezésénél is a rádió bábáskodott). Pertics Róbert viszont „a televízió gyermeke”, legalábbis annyiban, hogy a *Familia*-sorozat egyik forgatókönyvírója. Kell-e mondani, hogy ez a munka sem nagyon befolyásolhatta az *O, Tannenbaum* című szociodráma papírra vetésében?

Nemes hagyománya a Fórumnak a Vilmos-díj kiadása. Nevét Shakespeare Williamról nyerte, és egy üveg Vilmos-körtepálinkában testesül meg. A tanácskozás résztvevőinek titkos szavazása Thúróczy Katalin *Csütörtökünnep* című - ugyanakkor szociodráma, egyben látomásos lélektani színműnek nevezhető - darabját jutalmazta ezzel az elismeréssel. Az előkészítő bizottság határozott szándéka volt,

Simon Andrea és Novák Mária színésznők, Garaczi László: *FEKETÉRE!* című darab próbáján. (1994.)

Kövesdy István rendező, Visky András: *VÉRCSEH* című darab próbáján, Kiss J. Csaba stúdiós, Tóth Loon színművész társaságában. (1995.)

Danyi Judit és Gyabronka József színművészek, Kiss Csaba: *ANIMUS ÉS ANIMA* című darab próbáján. (1995.)

hogy a tizenegyedik Fórum külön figyelmet szenteljen a drámaíróknak. A román Alina Mungiu *Evangélisták* című drámáját is részben ezért, részben a már szerencsés tradícióvá lett kitekintés jegyében vitattuk meg. (Giles Croft barátunk az angliai új drámáról hozott hírt; szavait az Európa Kiadó friss angol drámakötete is hitelesítette.) Mungiu műve az 1992-es év legjobb román darabja címet nyerte el (ott ezt a rangot más testület, szervezet adományozza, mint nálunk, ahol például létezik a kritikusok idevágó díja, a Szép Ernő-jutalomdíj, stb.). Ez a „legjobbság” elég ok volt arra, hogy a drámát a szerző hazájában máig se mutassák be. Egyelőre másutt sem, noha amerikai színházak érdeklődnek iránta. Az az igazság, hogy a *drámaírónőség* szociológiai és egyéb velejárói még magát Thúróczy Katalint is ironikus szavakra ingerelték. Giles Croft csak mosolygott: Nagy-Britanniában föl sem merülhet, mondta, hogy a szerző neme szerint döntsenek a bemutatóról. Sőt, az író hölgyek jelenleg kedvező pozíciókat élveznek arrafelé, a színházvezető hölgyek jóvoltából.

A Tisztelt Olvasó, aki valószínűleg nem volt részese a rendezvénynek, nem ülte végig a délelőtti, pár órás vitákat, nem látogatta délután a műhelypróbákat, nem ismerkedett az angol drámakötettel, nem nézte meg a Hevesi Sándor Színház aznap esti előadását, és nem vett bele a beszélgetős, kézzelírásos, ötlegbuzogtató éjszakába, most már joggal kérdezheti: mégis, milyenek voltak a kiválasztott és megtárgyalt színművek?

Nem könnyű erre felelni. A referensek eléggé fukarkodtak a dicsérettel. Kivétel Mesterházi Márton, aki a *Reviczky* Landos rádiós sorsát fanyarul ecsetelve végülis egy jelentékeny új magyar drámát köszöntött - amiben viszont az együttlévők, hallgatásuk tanúsága szerint, nemigen osztottak (és ez Egressyt nem nagyon zavarta. Ő volt a Fórum legkamazsosabban járó kedvű szerzője). Kiss Csaba darabját Reményi József Tamás ihletett dolgozatban, Matúz János esszéisztikus közelítésben taglalta. Elismerésük mögött ott lappangott a tartózkodás - épp azért, mert Kiss darabját Kiss fogja kidolgozni, s most erre várunk. Pertics Róbert szerényen maga bírálta magát; ő tényleg tanulni jött. Tehetséges költői realitást ismertünk meg benne, aki egyelőre nem merete azt írni, amit írni akart, amit épp neki írni rendeltetett (egyébként nem hétköznapi eset, hogy egy sportoló - triatlonista - súlyos országúti baleset következtében határozza el egyszercsak, hogy drámákat fog írni). Thúróczy Katalint könnyű megghatotta a Vilmos-díj. Régi színházi emberként, kiváló rendezők nélkülözhetetlen munkatársaként ismeri annyira a színházakat, hogy erősen kívánja, ám illúziók nélkül várja ennek a (már nem első) darabjának a bemutatását. Visky András relatíve legjobbnak mondható műve kapta relatíve a legtöbb bírálatot, merthogy első változatához képest kevésbé teljesült ki. A zárónapon azonban annyira belemelegedtek Duró Győzővel a koncipiálásba, hogy abból lesz még egy újabb *Vércseh*!

A XI. Nyílt Fórum átlagos, érdekes anyagot kínált. Témáinak és vitáinak eklektikussága a magyar (fiatal) dráma "vegyes állapotát" is kifejezte.

Hogyan tovább?

Minden esztendőben az *egyáltalán* tovább miatt fő a fejük. Lesz-e jövőre is elegendő támogatója a Fórumnak? Bizkodunk - legfőképp az egervári kastély erőt adó légkörében és jó házigazdánkban, a Hevesi Sándor Színházban. A kulturális élet irányító intézményeinek egyike-másika - a legilletékesebbek - is támogatták eddig a munkát, remélhetőleg futja erejükből és erszényükből a további anyagi és szellemi szolidaritásra.

Amivel magunknak kell szembenéznünk, az nem is elsősorban a darabválasztás. Bár sem a szerzők körét, sem a konkrét műveket kijelölni nem könnyű, ez előbb-utóbb (egész évi szorgalmas olvasással) mindig sikerül. A műhelypróbák, műhelybemutatók kérdésén azonban újra át kell gondolnunk, mint ezt a befejező nap parázs vitája is igazolta. Célszerű visszatérni ahhoz a gyakorlathoz, amely nem „kész” művet, részletet akar tárolni, hanem a fragmentum (egyben az alkotás) vázát tárja föl, röntgenképét vetíti ki. A színészi alkotóerő, társalkotás is így nyilvánulhat meg jobban. Ezzel a nézettel a többség egyetért, nem mindenki. Sem Kiss Csaba sem Kövesdy István nem távozott lelki sebek nélkül a záró vitáról... Elhangzott olyan (nem komolytalan!) javaslat is, hogy a darabrészleteket *dramaturgok és kritikusok* elevenítsék meg, akiknek így módjuk nyílna arra a közvetlen bebeszélésre, amely eleinte (1985 körül) az alkalmi alkotófolyamat lényegének tetszett. Akkoriban még ugyanis a próbák teljességgel nyitottak voltak, és a belátogató érdeklődők észrevételeket tehettek a rendezői és színészi próbálkozásokkal kapcsolatban. Író rendezte át a saját művét, bíráló bíralt bírálót...

A krónikás nem vállalkozhat olyan kérdések eldöntésére, amelyek egy sokfős testületre, s magára az egész Fórumra tartoznak. Ebben a híradásban „Fórum-szeretetét” - és a dolog értelmét - szeretne volna tolmácsolni. Tudatni, hogy ez a Fórum, az új magyar dráma vitafóruma nem akármilyen fórum. Jelzője van: *nyílt*.

Soltészky Tibor, Lőkös Ildikó, Faragó Zsuzsa, Dusza István, Radnóti Zsuzsa, Visky András, Dobák Livia, Bögöljózsef, Tarján Tamás és Reményi József Tamás az 1995-ös Nyílt Fórumon.

